

SAYI SEMBOLİZMİ BAĞLAMINDA “GARİB-NÂME”

In the Context of the Number Symbolism: “The Garîb-Nâme”

Aysun ÇELİK*

Gazi Türkiyat, Bahar 2019/24: 67-92

Öz: XIII. ve XIV. asırda Anadolu’da gelişen Türk din ve tasavuf edebiyatının öncü şairlerinden olan Âşık Paşa’nın (d. 670/1272) Kırşehir’de, 730/1329-30’da kaleme aldığı Garîb-nâme adlı 10.613 beyitlik hacimli mesnevisi devrin inanışlarının, inancının, ilminin ve müellifinin hayat tecrübesinin kayda değer bir edebî mahsulüdür. 10 Bâb ve 10 Bâb içinde de 10’ar Destân halinde tertip edilen Garîb-nâme, müellifin kâinata hikmet nazarıyla bakmasına bağlı olarak sayılara yüklenen anlamlar ve bu anlamlarla ilgili kabuller bakımından da dikkate değerdir. Türk kültür ve yazınında gizemli ve/veya aşîkâr manaları bulunan “1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 40, 70, 72, 100, 1000” sayıları, Garîb-nâme’de, inanç ve inanış referanslarıyla belirli bir tertip ve terkip çerçevesinde derin ve etraflı bir biçimde işlenmiştir. Bu çalışmada; sayıların Türk inanışlarındaki kullanımlarından yola çıkarak mezkûr eserde motif/formel/sembol olarak kullanılan sayılar incelenmiş, sayılara atfedilen inanışların ve hikmet arayışlarının klasik Türk edebiyatı metinlerinde nasıl yer bulduğu Garîb-nâme örneği üzerinden ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Âşık Paşa, Garîb-nâme, sayı, sembol, hikmet

Abstract: The voluminous story of Âşık Pasha (b. 670/1272), who is one of the leading poets of Turkish religion and Sufi literature in Anatolia in the thirteenth and fourteenth centuries, and which he received in (730/1329-30) in Kırşehir, “Garîbnâme”, is a worthy crop of religion, beliefs, as opposed to the opposite. As its name suggests; “Garîbnâme”, which is about 10.613 couplets a product of strange approaches and interesting conclusions, is an important work that makes people believe through the beliefs of the people. “Garîbnâme”, which is arranged in 10 episodes within 10 episodes and 10 epic, depending on the author’s view of the universe with wisdom, is quite remarkable in terms of the meanings and the assumptions related to the meanings. “1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 40, 70, 72, 100, 1000” numbers in the “Garîb-nâme”, which have mysterious and/or belief in a specific scheme and composition in a deep and comprehensive manner. In this study; numeral symbolism and numbers are used as formal or symbol in Garîb-nâme by using their way of use in Turkish folk beliefs and the people who are attributed to the numbers are put forward through Garîb-nâme example where religious beliefs are found in classical Turkish literature.

Keywords: Âşık Pasha, Garîb-nâme, number, symbol, profundity

GİRİŞ

Kaynağının mitolojik dönemlere kadar uzandığı düşünülen sayı sembolizmi, günümüzde hemen her milletin ve medeniyetin inanç tarihinde yer bulmaktadır. Zira doğaüstü varlıklarla ilişki halinde olduğu düşünülen kişiler yahut bu varlıklarla iletişime geçmek isteyen insanlar, harf ve sayı simgeciliğini, inanış/inançlarının bir gereği olarak düşünmüşlerdir. Türk halk inanışlarında sayı sembolizmi, daha ziyade

* Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/TÜRKİYE. aysuncelik@hacettepe.edu.tr. ORCID: 0000-0002-4734-1676. Gönderim Tarihi: 28.11.2018 / Kabul Tarihi: 17.03.2019.

“üç”, “dört”, “beş”, “yedi”, “dokuz” ve “kırk” sayıları ile karşımıza çıkmaktadır. Mitolojik birikimlerin devamlılığından hareketle kültür tarihimizin önemli sözlü ve yazılı verimlerinde de dikkat çeken bu sayı sembolizmi, İsrailiyyat’ın ve Kabala’nın etkisiyle kendi içinde bir miktar güncellenmiş, Arap inanışlarının tesiriyle ortaya konan “ebced, cümel, cifr” gibi tekniklerle de geliştirilmiştir.

Her toplum, kültürel tarihi içerisinde çeşitli nesnelere, kelimelere ya da kavramlara değer/anlam yükleyerek onlara simgesel özellikler kazandırmıştır. Bu tip sembolik değerleri haiz bazı sayılar, matematiğin sınırlarından çıkarak sosyolojinin, felsefenin, halkiyatın, edebiyatın ve inancın sahasına girmiştir. Mitolojik çağlarda dahi günlük hayatı kolaylaştıran bir işaret sistemi olmakla birlikte sayılar, halkın çeşitli esinlenmeleri ve tecrübeleriyle yeni bir kimliğe bürünmüştür (Bozkurt 2012: 717). Medeniyet tarihinin ilk zamanlarından günümüze kadar hesap ve “sayılar bilginin en yüksek derecesi olarak görülmüş” (İfrah 1999: 19), evrensel sistem, pek çok düşünür tarafından bu anahtarlar vasıtasıyla çözülmeye ve anlaşılmaya çalışılmıştır (Kılıç 2018: 112). Sayı sembolizmi kapsamında bazı sayıların evrensel bazı sayıların ise daha millî inanç ve inanışları temsil ettiği malumdur. Öyle ki Çinliler yedi sayısını uğursuz görmelerine ve ölümlerle ilişkilendirmelerine rağmen (Hazar-Şengönül 2012: 7) Türklerde yedi, ekseriyetle müspet durum ve mefhumlar için kullanılmıştır. Diğer taraftan İslamiyet öncesi Türk halk kültüründe “3, 7, 9” gibi sayılarda görülen yoğun sayı simgeciliğine İslamiyet’le birlikte “40” sayısı da eklenmiş ve bu sayı eskisinden daha derin manaları temsil etmeye başlamıştır. Bu bakımdan sayılara atfedilen ruh ve mana; kültürlere, devirlere ve etkileşimlere bağlı olarak değişmeye de, gelişmeye de, yok olmaya da uygun yapıdadır.

Türkler Müslüman olduktan sonra İslam’a ters düşmeyen gelenek ve inanışlarını koruyarak devam ettirmişlerdir. Halkın kutsal ve koruyucu bir güç olarak kabul ettiği birtakım bitki, hayvan, gök cismi gibi nesnelere yanı sıra sayılar da kutsiyet atfedilen unsurlar olmaya devam etmiştir. Türk mitolojisinde, halkın inanç ve inanışlarında, destanlarda, efsanelerde, masallarda ve hikâyelerde sıklıkla rastladığımız sayı simgeciliğinin klasik Türk edebiyatı mahsullerine tesiri de oldukça dikkat çekmektedir. Klasik eserler arasında sayı sembolizminin özgün bir örneği olarak karşımıza çıkan Âşık Paşa’nın *Garîb-nâme*¹si kadim edebiyatımızın mazmunları, halk kültürümüzün genel kabulleri ve bilhassa müellifin hikemî nazariyesi bakımından üzerinde durulması gereken bir eserdir.

¹ *Garîb-nâme*’nin metni için “Yavuz, Kemal. *Âşık Paşa Garîb-nâme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.”, sayıların sayfa numarasının tespiti için de “Aysal, Mustafa. *Garîbnâme’deki Ad ve Sıfatların Tematik İncelenmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2014.” künyeli çalışmalardan istifade edilmiştir. *Garîb-nâme* metnini temsil eden referanslarımız çalışmamızda; (I/1: 203) örneğinde olduğu gibi (Cilt Numarası: Sayfa Numarası) şeklinde gösterilmiştir.

Dinî inanmayı karşılayan “inanç” ve inanç çatısı altında şekillenen “inanış” kavramlarından hareketle bu çalışmada; Kemal Yavuz neşrine göre² 10.613 beyitlik hacimli bir mesnevi olan Garîb-nâme’de kullanılan sayıların derinliği/hikmetleri, İslam inancı/tasavvufu ve halk inanışları bağlamında tespit edilmiş ve değerlendirilmiştir.

Adından da anlaşılacağı üzere varlığa ve yokluğa dair “garip” yaklaşımların ve ilginç çıkarımların bir ürünü olan Garîb-nâme, bir tefekkür hazinesi ve irfan membaı olarak “halkın inancının sağlamasını”, “halkın inanışları” üzerinden yapan önemli bir eserdir. Tekâmülü simgeleyen 10 sayısından hareketle Garîb-nâme’nin 10 Bâb (10 Bölüm) ve her Bâb’da da 10 Destân (hikâye) şeklinde tertip edildiğini belirtmekte fayda vardır. Eser bu bakımdan “hendesî”dir (Köprülü, 1965: 704). Bu tip bir düzeni “10’un kemali/tamlığı simgelemesinden” dolayı özellikle tercih ettiğini ifade eden Âşık Paşa, Birinci Bâb’da, *Allah* gibi bir olanlar; İkinci Bâb’da, *can ve ten, yer ve gök* gibi iki olanlar, Üçüncü Bâb’da *mâzi, hâl ve istikbâl* gibi üç olanlar, Dördüncü Bâb’da *toprak, hava, ateş ve su* gibi dört olanlar, Beşinci Bâb’da *beş duyu* gibi sayısı beş olanlar, Altıncı Bâb’da *dünyanın altı günde yaratılması* gibi altı olanlar, Yedinci Bâb’da *yedi tabakalı vücut ve yedi kat gökler* gibi sayısı yedi olanlar, Sekizinci Bâb’da *sekiz cennet* gibi sayısı sekiz olanlar, Dokuzuncu Bâb’da *dokuz nefis, dokuz perde, dokuz felek* gibi sayısı dokuz olanlar, Onuncu Bâb’da on sayısının kemâli simgeleyen örneklerinde olduğu gibi tam olanlardan bahsedilmektedir.

Âşık Paşa, hangi sayıdan bahsediyorsa hem inanç ve inanışlardaki anlamları hatırlatmış hem de kendi yorumlarıyla sayısal ve tasavvufi tasnifler yapmıştır. Fakat eserde, sayı sembolizmi veya sayılara atfedilen hikmetler, bölüm başlıklarındaki sayı simgeleri/temsilleri ile sınırlı bırakılmamış eserin geneline hâkim kılınmıştır.

GARÎB-NÂME’DE SAYILAR

Savaş-ticaret-fütuhat hareketlerini müteakip İslamiyet’in kabulü ile Türkler, Arap-Fars-Hint kültür ve edebiyatı ile yakın temasta bulunmuştur (Turan 1994:110; Artun 2017: 1). Klasik edebiyat metinlerimizde ve bilhassa dinî-tasavvufi edebî mahsullerimizde bu kültürlerin yansımaları oldukça dikkat çekmektedir. Sayılar cenahından bakacak olursak, edebî eserlerimizde; “vâhid, isnân, selâse, erba’a, hamse, sitte, seb’a, semâniye, tis’a, ‘aşere” şeklindeki birden ona kadar olan Arap sayıları ekseriyetle bölüm başlıklarında kullanılmıştır. “Yek, dü, se, çehâr, penc, şeş, heft, heşt, nüh, deh” düzenindeki ilk on Fars sayısı da hem kitap bölümlerinin başlıklarında hem de metnin içerisinde neredeyse Türkçe sayılar kadar sık tercih edilmiştir. Fakat Arap-Fars kültür ve edebiyatının tesirinin çok derin izlenmediği bir dönemde yaşayan Âşık Paşa’nın; klasik tertibin gereği olarak başlıklarda sayıları Arapça olarak kullandığı

² Kemal Yavuz, *Âşık Paşa, Garib-nâme*, IV cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

ancak metin içerisinde özellikle Türkçe karşılıkları ile verdiği görülmektedir. Aşağıda Âşık Paşa'nın kullandığı bütün sayılar tespit ve tasnif edilmiş, önce her sayının kültürümüzdeki karşılığına kısaca temas edilmiş, ardından ilgili sayının Garîb-nâme'deki sembolik değeri yahut hikmeti belirtilmiştir.

1. "Bir" Sayısı

Sayı sisteminde "bir", halkın inanç ve duygu dünyasında "tek ve mutlak" olanı simgelemektedir. Sözlü ve yazılı edebiyatta "birin yaratıcılık işlevi" (Bozkurt 2012: 719; Altunay, 2017:1) üzerinde durulduğu görülmektedir. İslam öncesi tek tanrı olan Gök Tanrı'yı, İslam sonrasında ise Dede Korkut hikâyelerindeki/destanlarındaki "Kırk yoldaşım aman, Tanrı'nın birliğine yoktur güman." (Ergin 2005: 34) cümlesinde olduğu gibi tek olan Allah'ı simgeleyen "bir", Garîb-nâme'de de özellikle 1. Bâb'da "bir olan Yaratıcı"yı (I/1: 409), (I/1: 423), (I/2: 1045), (II/1: 103) ve "birlik" olmak duygusunu ifade etmek için kullanılmıştır:

*Biriküben bir olup ol Bir-ile
İşleyesin her işi takdîr-ile (II/2: 9950)*

*Bilüñ anuñ birligin kim bir-durur
İki diyenler aña kâfir-durur (I/1: 151)*

Velileri tarif ettiği bölümde de üçler, beşler, yediler, kırkların yanında "bir" in de olduğunu ifade etmiştir:

*Bir ü üç ü biş ü yidi kırk kişi
Bunlaruñ vardur dahi üç yüz işi (II/1: 103)*

2. "İki (Dü)" Sayısı

"İki" sayısı, evrendeki bazı varlıklarla ilgili olarak düaliteyi sembolize etmektedir. İslamiyet'ten önce Türklerde iki/çift; hakanın sağ ve solunu, çift başlı kartal ikonunda temsil edildiği gibi kağan (yönetici) ile hatunun (yönetici yardımcısı) (kağan ile yabgunun) doğuya ve batıya hükmetmesini temsil etmektedir (Kafesoğlu 1984: 263).

"İki", İslam sonrası Türk inanışlarında özellikle vahdetin/birliğin tersi olarak karşımıza çıkmakla birlikte ayette geçen "İbret alınız diye zıddıyla kaim kılarak her şeyi çift yarattık." (Zâriyât 51/49) hükmüne binaen kültürümüzde "birbirini tamamlamak" ve "birbiriyle karşılaştırmak" bahsinde kullanılmıştır.

Garîb-nâme'de "iki" sayısı; genel itibarıyla 2. Bâb'ın destanlarında karşımıza çıkmaktadır. Kültigin Yazıtı'nın doğu yüzünün ilk satırında "Üstte mavi gök, altta yağız yer kıldıkta, ikisi arasında insanoğlu kılınmış" (Ergin 2013: 14) cümlesinde olduğu gibi, Âşık Paşa'nın da benzer bir ifade kullandığı görülmektedir. Bunun yanısıra yukarıda ifade edildiği üzere "iki"; Garîb-nâme'de de ekseriyetle her şeyin çift yaratılması bakımından söz konusu edilmiş, birbirini tamamlayan ve birbirinin

zıttı olan unsurlar için kullanılmıştır. Ayrıca "bir ve birliğin" karşısında gösterilen "iki, ikilik/çift başlılık, şirk" de eser boyunca yerilmiştir.

*Çün garaz birdür bire bitmek gerek
Biriküben bir yola gitmek gerek*

*İkilikte kim kalursa kalırsar
Yarın ol hazret'de utlu olırsar (I/1: 149)*

2.1. Yaratılış İnançlarında "İki"

- İnsanın çamuru iki unsurdan oluşur; su/âb ve toprak/gil. (I/1: 203)

*Ya'ni kim tîn iki dürlü nesnedür
Toprağ-ıla su degül mi bes nedür (I/1: 203)*

- İnsan ikiden doğar; anne, baba. (I/2: 931) (II/1: 465, 485)
- Allah'ın erkek ve dişi iki kulu vardır ve insan bu ikisi arasında yaratılmıştır; yer ve gök.

*Yir-ile gögi yaratdı ol Kadîm
Birbirine çift kıldı ol hakîm*

*İkisünüñ arasında Âdem'i
Kıldı peydâ cümle bu hâs u 'amı (I/1: 157)*

- Dünyada her ne varsa çift yaratılmıştır. Bunlar; gök-yer/arş-ferş, gece-gündüz, yaz-kış, kara-deniz/berr-bahr, doğu-batı, güneş-ay, güneşli hava-yağmurlu hava, huşk-ter/kuru-yaş (II/1: 23), gökçek-çirkin/güzel-çirkin. (I/1: 213), hayvan-bitki (I/1: 285).

2.2. Vücut Organlarında "İki"

- İnsan, ağacın iki dalı gibi yerden/topraktan bitmiştir (Nûh, 71/17), bu iki dal; iki bacaktır. (I/1: 397)
- İnsanda iki göz vardır, ikisi de aynı yere bakar, aynı anda uyur, aynı anda ağlar. (I/1: 97, 99)
- İnsanın iki kolu vardır. (I/1: 103)

2.3. Dinî/Tasavvufî/Ahlaki Unsurlarda "İki"

- Ay ikiye ayrılmıştır; bir parçası doğuyu, diğer parçası batıyı seyretmektedir. (I/1: 397)
- Dünya hayatı doğum ile ölüm arasında, iki kapılı bir kervansaraydır:

*Eyle san bir dü der kervânsarây
Kâruvân durmaz geçer yıl on iki ay (I/1: 457)*

- İnsan için iki ev vardır; dünya, ahiret.

*İki evdür dünya ile âhiret
Âhiretdür menzilümüz 'âkibet (I/1: 153)*

- Dünyada içinde hoş makamlar bulunan iki mescit vardır; Mescidü'l-Aksa, Kubbetü's-sahra. (II/1: 25)
- Birbirini tamamlayan ikililer şunlardır; melek-insan, açık varlık-gizli varlık (I/1: 151- 157), ruhani mülk-cismani mülk (I/1: 161), rahmani meclis- şeytani meclis (I/1: 179), zikir-fikir, can-dil, ruh-gönül (I/1: 165), suret-nefs, akıl-gönül, akıl-can (I/1: 285), akıl-nefis (I/1: 169), mürid-mürşid (I/2: 735).
- Birbirinin zıttı ikililer şunlardır; dünya-ahiret, zahir-bâtın, âlem-i suğra-âlem-i kübrâ, gece-gündüz, iyi-kötü, uçmak-tamu, küfür-din, fık-taat, (II/2: 725) doğru-yanlış, yoksul-zengin, cahil-âlim, soru soranlar-cevap verenler, zahid-fasık (I/1: 105), rehber-rehzen, safa-cefa, ehliyet-cehliyet, kanaatin isteyerek seçilmesi-kanaatin istenmeyerek seçilmesi (I/1: 185), affedilmek-affedilmemek (I/1: 193), şad olmak-kaygılı olmak, can-ten, ruh-cisim, ruh-beden, can-suret (I/1: 189).
- İnsan temelde iyi ve kötü olarak ikiye ayrılır; sade (midye) ve yılan, yağmur suyuna ağzını açar. Fakat yağmur damlası, birinin ağzında inci, birinin ağzında zehir olur (I/1: 437).

3. "ÜÇ" SAYISI

"Üç" sayısı eski toplumlarda gök-yer-yeraltı üçlemesi ile kutsal sayılmıştır. Hristiyanlıkta "baba-oğul-kutsal ruh, baba-oğul-Meryem" şeklinde görülürken Alevi-Bektaşî kültüründe "Allah-Muhammed-Ali" (Altunay 2017:1) olarak karşımıza çıkmaktadır. "Üç", temelde "anne-baba-oğul" birliğini de ifade etmektedir. Şamanizm'de de "gök-yer-yeraltı" terkibi ile dikkat çeken "üç" sayısına, masal, destan ve hikayelerimizde önemli bir formel olarak rastlamaktayız.

Garîb-nâme'de üçle ilgili olan unsurlar daha ziyade 3. Bâb'da anlatılmıştır:

*Var-durur üçünçü bâbda yine on
Dâsitân çün hak buyurdu kâf u nûn*

*Bunları üç üç yaratdı Zü'l-celâl
Nitekim müstakbil ü mâzî vü hâl (I/1: 9)*

3.1. Yaradılış İnançlarında "Üç"

- Zaman üçtür; gelecek, geçmiş, hâl. (I/1: 9)
- İnsan ömrü üç konaktır; çocukluk, gençlik, ihtiyarlık. (I/1: 253)

- Yaratılmışlar üç kısımdandır; yokluktan yaratılan âlem, âlemden olan âdem, âdemden olan söz. (I/1: 265)
- Dünyada insanlar üç bölüktür; iyiliğe iyilik yapanlar, kötülüğe kötülük yapanlar, kötülüğe de iyilik yapanlar. (I/1: 347-349)
- Allah dünyada üç taht yaratmış, üç kimseyi bu üç tahta oturtmuştur; hükümdarlar, âlimler, veliler. (I/1: 359-369)
- Allah, insanoğlunu dokuza ayırarak yaratmış, bunları da üçlü bölüklerde toplamıştır;
  1. Bölük:
    1. Ulu’l-azîm peygamberler
    2. Evsat (mürsel) nebiler
    3. Bazı gizli işlere vakıf kimseler
  2. Bölük:
    1. Evliya (veliler)
    2. Hükema (düşünürler)
    3. Ulema (âlimler)
  3. Bölük:
    1. Mümin
    2. Münafık
    3. Kâfir (II/1: 379-395)
- Mevsimler üç aylık dilimler halinde yaratılmıştır. (I/1: 413-417)

3.2. Dinî/Tasavvufi/Ahlaki Unsurlarda “Üç”

- Allah’ın velileri yedi kıtaya hâkim olmuştur. Bunlar 1, 3, 5, 7, 40 olmak üzere gruplara bölünmüşlerdir. Hızır da bunların komutanıdır. Hepsinin bir vazifesi vardır. Kimi açıkça görünür kimi de gizlenir. Ayrıca bunların 300 arkadaşı vardır, halkın içine karışmışlardır. Halk arasında fark edilmezler ama kendi aralarında birbirlerini bilirler. Öteki 40 kişiyi ise halk hiç göremez, bunlar “kırklar” diye anılırlar. “Üçler” sacayağı gibidir, “ışık” onun üzerinde durmaktadır. Işık, Kutup’tur. Kutup, gayb erlerinin başıdır. Diğerleri onun askerleridir. O, sultan; ötekiler, yardımcıdır.

*Bir ü üç ü biş ü yidi kırk kişi
Bunlaruñ vardur dahı üç yüz işi
...
Üçler ol si pâyedür kim bu çerâğ
Eylemişdür anuñ üstinde durag*

*Bu çerâğ ol bir kim ol Kutb ol-durur
Allah anuñla bu mülki toldurur (II/1: 103)*

- Dünyada üç şey vardır, insan bütün emellerine bu üç ile ulaşır; altın, gümüş, para. (I/1: 301)
  - Dünyada önemli üç şey vardır; asıl, akıl, devlet. (I/1: 301-309)
  - İnsanda üç önemli haslet vardır, bunlar; nefsi kul etmek, sözünü tutmak, hakkı teslim etmek. (I/1: 309)
  - Meyve bahçesi kıssasında bahçeye giren 3 bölük insan vardır. Bu insanlar dünyadaki kulları temsil etmektedir:
    1. Yalnız yararlı meyve yiyenler/Nefsine hâkim olanlar.
    2. Hem yararlı hem de zararlı meyve yiyenler, zehirlenince ise ilaç içmeyi kabul edenler/Nefsine uyanlar fakat sonunda tövbe edenler.
    3. İyi-kötü ayırmadan her meyveyi yiyen, zehirlendiğinde ise ilaç içmeyi kabul etmeyenler/Nefsine uyanlar fakat sonunda tövbe etmeyenler. (I/1: 319-339)
- Buna göre; yararlı meyveler sevap, zararlı meyveler günah, ilaç ise tövbedir.
- Sözün menzili üç makamdadır; söyleyenin gönlü, söyleyenin dili, dinleyenin gönlü (I/1: 341-343)

4. “Dört (Çehâr)” Sayısı

Türk-İslam kültüründe “dört” sayısını daha ziyade “denge” ve “anâsır-ı erbaa” unsurlarında görmekteyiz. Buna göre pek çok hayvan dört ayağı üzerinde dengede durmakta, insan da bebekken iki kol ve iki bacağı yani dört uzvu üzerinde emeklemektedir. Bu bakımdan dört, sağlamlığı ve dengeyi sembolize etmektedir. Dilimizde var olan “dört elle sarılmak”, “gözünü dört açmak” gibi deyimler de yapılan işin sağlamlığını belirtmektedir. Yine dört temel yön, İslamiyet’teki dört büyük melek, dört kitap, dört halife (Hazar-Şengönül 2012: 5; Altunay 2017: 1) “esası/temeli, dengeyi ve sağlamlığı” temsil etmektedir.

Garîb-nâme’de dörtle ilgili unsurlar ekseriyetle 4. Bâb’da anlatılmış olup “dört” sayısı; anâsır-ı erbaa, dört halife ve dört hakkında birtakım tasavvufi ve ahlaki hikmet unsurlarıyla esere konu edilmiştir.

4.1. Yaratılış/Mitoloji/Tabiat İle İlgili Unsurlarda “Dört”

- Allah âlemin temelini dört şeyden oluşturmuştur, bunlar anâsır-ı erbaa/çehâr erkân/çehâr anâsır olarak bilinen; hâk ü bâd u nâr u âb’dır. Yani; âlemi ayakta tutan toprak, durmadan akan su, izin verince esen yel, ışıktandırılmış ateştir (I/1: 273-275) (I/1: 1) (I/1: 373) (I/1: 501) (I/2: 1041) (II/1: 435). Allah bunları dünyaya direk yapmış ve insanın hizmetine sunmuştur (I/1: 381-385). Toprakla her yer yeşerir, bal ve yağ elde edilir. Ateş ile lamba yakılır. Su, her şeyi temizler. Rüzgâr, yaratılmışların nesillerini sürdürür (I/1: 377-379).

- İnsan vücudu da dört zattan yaratılmıştır, bunlar; toprak, su, ateş, yel. Bu dört unsur, kırk yıl kadar insana hizmet eder. Kırk yıl sonra bu dört unsur, aslına dönmek ister. Ve kırk yaşından sonra yaşlılık ve toprağa dönüş başlar. İnsan toprağa düştüğünde de bu dört unsur, yeniden dörde ayrılarak özlerine kavuşur. (I/1: 499-511)
- Allah dört grup yarattı, bunlar; melek, insan, hayvan ve bitki. Bu dört şey, insan için dört şeyi ifade eder; akıl, can, nefis ve vücut (I/1: 277-279). Öyle ki; insan ayakları, **bitkiye** benzer, insan buradan bitip uzar. Karın, **hayvanın** yeridir, yeme içme gibi yaşamsal faaliyetleri temsil eder. Göğüs, **insan** yeridir, yürek, ruhun/canın makamıdır. Baş, **meleğin** mülküdür, akıl oradadır. Bu misal, dört büyük peygamberi de temsil eder; Âdem, bitki gibi türemek manasında ayağı; Mûsâ, karnı/gövdeyi; İsâ, sineyi/kalbi; Muhammed ise başı temsil eder ve diğer peygamberlere baş olmayı remzeder. (I/1: 517-527)
- Allah, dört bölük insan yarattı, bunlar; peygamberler, veliler, müminler münkirler. (I/1: 427-443)
- Mevsimler dörttür. Zira bu, "senelerin sayısını bilesiniz diye..." (Yûnus 10/5) ayetiyle de sabit olup mevsimlerin dörde bölündüğüne işarettir. (I/1: 407)
- Mevsimler gibi insan ömrü de dört döneme ayrılır (I/1: 409). Ortalama insan ömrü 80 yıldır ve bu 80, dörde ayrılır:
  - Birinci yirmi yıl (1-20. yaş), baharın 3 ayına denk gelir.
  - İkinci yirmi yıl (20-40. yaş) yazın 3 ayına denk gelir.
  - Üçüncü yirmi yıl (40-60. yaş) güzün 3 ayına denk gelir.
  - Dördüncü yirmi yıl (60-80. yaş) kışın 3 ayına denk gelir (I/1: 417)
- Bebek, dört ay on gün geçince anne karnında ruha kavuşur. Doğduktan sonra da dört yıl dört ay beslenirse kendisini toparlar. (I/2: 915-917)
- Söz, dört şeyden oluşur; nefes, ses, harf, mana. (I/1: 281-283)
- Dünyada dört bir yön vardır; doğu, batı, kuzey, güney.
- Mekânın adı dörttür; sağ, sol, yukarı, aşağı. (I/1, 323)
- Güneş, en büyük ısı ve ışık merkezi olarak dördüncü gök katmanında bulunmaktadır. (II/1: 141)

4.2. Dinî/Tasavvufi/Ahlaki Unsurlarda "Dört"

- Hz. Muhammed'in dört dostu vardır; Ebubekir, Ömer, Osman, Ali. (I/1: 61-67)
- Dört mezhep, dört büyük imam vardır. (II/2: 777-779)
- Hz. İsa, dördüncü gökte yer tutmuştur. (I/1: 529)

- Cennette 4 ırmak vardır; su, süt, bal, helal şarap. İnsan gönlünde de bu ırmaklar vardır; su, iman; şarap, marifeti; süt, ilmi; bal, hilmi (yumuşaklığı) temsil eder. (I/1: 477-481)
- Dört güzel şey vardır; cennet, gönül, hürî, köşk.
- Erlik tahtına oturan kişiden dört oğul doğar, dünyada dört kimsenin amel defteri kapanmaz ve o kişi unutulmaz; hayrat yapan, hayırlı evladı olan, kitap yazan, vefalı talebesi bulunan. (I/1: 491-495)
- Mürşidin dört tarafında dört öğrencisi vardır; sağ taraftakiler, mürşit için dünyayı terk etmiştir. Soldakiler, mürşide hizmet ederler. Öndekiler, önünden gidip onun gelişini ülkelere duyururlar. Arkadan gidenler, mürşidin izinden gider ve başkalarını onun yoluna çağırırlar. (I/2: 729-735)
- Dünyada 4 bölük insan vardır:
Birincisi, malsız mülksüz olup sıkıntı çekenler fakat ahirette üstün olanlar.
İkincisi, güzel yaşayan her istediği gerçek olan fakat ahirette sıkıntıya düşenler.
Üçüncüsü, dünyalığı olmadığı için isyan edip, ahiretten de nasip alamayanlar.
Dördüncüsü, Allah dostları ile dost olup asıl Dost'un cemalini görecek olanlar. (II/1: 69)
- Dört yoldaş hikâyesinde dört millet adı geçer; Arap, Acem, Türk, Ermeni. (I/1: 139-141)

4.3. Vücut Organlarında “Dört”

- İnsan vücudu şehre benzer, bu şehrin dört kapısı vardır, bunların ikisinden girilir, ikisinden çıkarılır; göz, kulak, dil, parmak. (I/1: 455-457)

5. “Beş (Biş, Penç)” Sayısı

“Beş”, “on”un yarısını karşıladığından bir sayma birimi olarak tamlığı ifade etmektedir. Yine bununla beraber beş duyu organının bulunması (Schimmel 1998: 118), günün beş vakte ayrılması (Hazar-Şengönül 2012: 6) ve beş vakit namazın emredilmesi de beşe dair özel anlamlardandır. Garîb-nâme’de çoğunlukla 5. Bâb, beşlileri anlatmaktadır.

5.1. Vücut Organlarında “Beş”

- İnsanda beş duyu organı vardır. (I/1: 11) (I/2: 533) (I/2: 627-637)

5.2. Dinî/Tasavvufi/Ahlaki Unsurlarda “Beş”

- Allah, âlemi beş kat yaratmıştır. Ceviz de âlem gibi beş kattır; acı/yeşil katman, sert kabuk katman, cevizin özü, özündeki yağ, yağdaki nur.
- Vücudun manevi tarafı beş kattır; vücut, nefis, can, akıl, gizli sırlar. (I/2: 535-541)

- Vücudun maddi tarafı da beş kattır; beden, topraktır; akan kan, su; nefes, hava; bedendeki sıcaklık, ateştir ve beşincisi de Allah'ın emridir. (I/2: 549)
- Gün beş vakittir, beş vakit ezan okunur. (I/1: 45) (I/2: 891) (II/2: 517-523) (II/2: 785)
- Allah'tan beş ilim inmiştir, her biri kulların beş yerine konmuştur, her ilmin de beş delili vardır. Bu ilimler; zahir, ibret, hikmet, esrar, kudret ilmidir. Zahir ilmi, nefiste; ibret ilmi, akılda; hikmet ilmi, gönülde; esrar ilmi, ruhta; kudret ilmi zatın içindedir. Bu ilimlerin delilleri de beştir; zahir ilminin delili, Kur'an ayeti ve Peygamber sözüdür. Nefis, bunlardan başkasının sözünü kabul etmez. İbret ilminin delili, misaldir. Dünyadaki misallerden ibret alırız. Hikmet ilminin açık delili sıdktır, dinleyenin gönlünün temiz ve açık olması gerekir. Esrar ilminin delili sevgidir. Kudret ilminin delili, her söylediğini yapmaktır. Allah kime bu beş ilimden nasip ederse, dünya ona rahmet olur, zorlanmaz. (I/2: 559-573)
- Kur'an okumanın beş makamı vardır ve Kur'an beş kez okunmakla tamam olur, bunlar; Kur'an'ı lafzen okumak, Kur'an'ın manasını bilmek, mananın maksadını bilmek, okuduğuyla amel etmek, okuyanın yaptığı işlerle Allah'ı razı etmesi. (I/2: 575-579)
- Dünyada beş çeşit meşgale vardır, bunlardan kaçınmalıdır; elin lafı, komşuların beklentileri, mal ve mülk, çoluk çocuk tasası, kötü ahlak. (I/2: 595)
- İnsanda beş hastalık ve beş çare vardır, bunlar, şöyledir: Vücudun hastalığında, tedaviyi cerrah yapar. Nefsin hastalanmasında tedaviyi tıp ve dostların tavsiyesi yapar. Aklın hastalığında, tedaviyi velilerin sohbeti yapar. Gönlün hastalanmasında, tedaviyi büyüklerin sohbeti yapar. Ruhun hastalanmasında tedavi, günahlara tövbedir. (I/2: 609-611)
- Allah cihana beş kapı açmıştır; kim o beş kapıdan dua alırsa Allah ondan razı olur. Bunlar; baba, ana, hoca, ahi, şeyhtir. (I/2: 639-651)
- Manevi yolculuğun şartı beştir. Şeriat, azıktır. Tarikat, yola çıkmaktır. Riyazet, yolun tehlikelerine ve sıkıntılarına katlanmaktır. Marifet, varılacak menzildir. Hakikat, padişahın yani Allah'ın cemalini görmektir. (I/2: 653-669)
- Veliler içindeki beşler, gizliler diye bilinenlerdir. Bunlar, beş duyu gibidir. Beşi de ayrı ayrı beş iş yapar fakat yaptıkları birbirlerinin işidir. (II/1: 103-107)

*Bişler ol gayb ehlinüñ hûd rengidür
Ya'ni vahdet cisminüñ peñ hissidir*

*Bişinüñ biş dürlü nesne işidür
İlla bunlar birbirinüñ işidür (II/1: 103)*

6. “Altı (Şeş)” Sayısı

Hız. Süleyman’ın altı köşeli mührü, Allah’ın dünyayı altı günde yaratması, bal peteğinin altı köşeli olması gibi bazı inanç unsurlarını da hatırlatan altı sayısı, Türk-İslam inanç sisteminin temel sayısı olup evrensel özellikleri de barındırmaktadır (Hazar-Şengönül 2012: 7).

Garîb-nâme’de altı sayısı, genellikle 6. Bâb’da karşımıza çıkmaktadır.

6.1. Yaratılış/Mitoloji/Tabiat İle İlgili Unsurlarda “Altı”

- Allah cihanın temelini altı üzerine kurmuştur. (I/1: 11)

“Biz göklerle yeri ve aralarındakileri altı günde yarattık.” (Kaf, 50/38) ayeti mucibince Allah âlemi altı günde yaratmıştır, onda altı cihet bulunur. Bunlar; doğu, batı, kuzey, güney, arş, ferştir. Bu altı cihet de ibretle doludur. (I/2: 695-719)

- Dünyada toplam altı yön vardır; sağ, sol, ön, arka, alt, üst. (I/2: 709)
- Zuhâl, altı iş işlemiştir. (I/1: 19)

6.2. Dinî/Tasavvufî/Ahlakî Unsurlarda “Altı”

- İnsan altı perdede hapsolmuştur; maden, bitki, hayvan, insan, kök, dal.
- Talebelik ve hocalıkta yola çıkmak için altı iş lazımdır; bu altı işin üçü hoca ile üçü talebe ile ilgilidir. Hoca, Allah’tan geleni talebeye aktarmalı, öğrencisinin cismine değil manasına bakmalı, öğrencisinin derdiyle ilgilenmelidir. Öğrenci ise hocasını büyük bilmeli, ona sadık olmalı ve güvenmelidir. (I/2: 741-751)
- Tarıkatta ilerlemek için altı menzil/konak vardır; can, akıl, gönül, nefis, vücut ve insan. (I/2: 877-885)
- Kibirlendiği için Allah’ın huzurundan kovulan altı şey vardır, bunlar; İblis, Ad kavmi, Belâm-ı Baûr, Kâbe’yi yıkmaya gelen fil sahipleri, dağlar, buğday. (I/2: 837-877)
- Ekincilik/tarım altı şarta bağlıdır; ehliyet, tohum, toprak, su, güneş, Hakk’ın emri. (I/2: 755-759)
- Altı peygamber altı hâlde birer söz söylemiştir, bu peygamberler ve hâller şunlardır; İbrahim, ateşe atıldığında; İsmail, kurban edileceğinde; Yûsuf, kuyuya atıldığında; Yûnus, balık karnında; Eyüp, kurtlar vücudunu yediğinde; Cercis, kâfir eline düştüğünde. (I/2: 771-787)
- Peygamberimizin altı sahabeti vardır; ‘Abdurrahman-ı ‘Avf, Zübeyr bin Avam, Sa’d bin Ebî Vakkas, Talha, Sa’d ibni Zeyd, Ebu Ubeyde ibni Cerrah’tır. (II/2: 631)

7. "Yedi (Yidi)" Sayısı

Eskiden yedi gezegen olduğuna inanılmakta ve bu yedi gezegenin dünya etrafında döndüğü düşünülmekteydi. Bunlar, yedi gökte seyreden Merkür, Venüs, Mars, Jüpiter, Satürn, Ay ve Güneş'tir. Bu yedi gezegene atfen bir haftada yedi gün olduğu da düşünülmüştür. Pazartesi, Ay; Salı, Mars; Çarşamba, Merkür; Perşembe, Jüpiter; Cuma, Venüs; Cumartesi, Satürn; Pazar ise Güneş ile alakalı kabul edilmiştir. Ayrıca gök gibi yerin de yedi kat olduğu düşünülmüştür (Altunay 2017: 1). Doğu ve Türk toplumlarındaki inanışlara göre de; idaresi göklerden gelen dünya, yedi iklime (ülkeye) ayrılmıştır. Yediye ayrılan iklimlerin her birini bir yıldız idare etmektedir:

Birinci iklim: Hint diyarı. İdare eden: Zuhâl. Rengi: Siyah. Yedinci gökte.
 İkinci iklim: Çin diyarı. İdare eden: Müşteri. Rengi: Kahverengi. Altıncı gökte.
 Üçüncü iklim: Türk diyarı. İdare eden: Mirrih. Rengi: Kırmızı. Beşinci gökte.
 Dördüncü iklim: Horasan diyarı. İdare eden: Güneş. Rengi: Sarı. Dördüncü gökte.
 Beşinci iklim: Mâveraünnehir diyarı. İdare eden: Zühre. Rengi: Yeşil. Üçüncü gökte.
 Altıncı iklim: Rum diyarı. İdare eden: Utarit. Rengi: Mavi. İkinci gökte.
 Yedinci iklim: Bulgar diyarı. İdare eden: Ay. Rengi: Beyaz. Birinci gökte.
 Bu yedi iklime Farşlar "Heft iklim", Araplar "Ekâlîm-i Seb'a" derler.³

Yedi sayısını daha ziyade 7. Bâb'da⁴ gördüğümüz Garîb-nâme'de çoğunlukla yedi kat gök, yedi kat yer, yedi yıldız ifadelerine rastlamaktayız. (I/2: 909)

7.1. Yarattılış/Mitoloji/Tabiat İle İlgili Unsurlarda "Yedi"

- Âlemde yedi tabakalı vücut, yedi endam, yedi asuman vardır. (I/1: 11) (I/2: 909)
- Yedi kat gök, yedi kat yer, yedi yıldız (I/2: 921) vardır ki (I/2: 911); yedi kat göğü direksiz olarak O yarattı, yedi kat yeri de O sakin hâle getirdi. Allah, dağları yarattı ki yedi kat yer sarsılmasın. (I/2: 869)
- Yedi kat gök, can içinde gizlidir. Yedi kat yer, ten içinde gizlidir. (I/1: 159)
- Hz. Âdem ayağa kalktığında boyu yedi gökten aşırıyordu.

*Yidi kat gök yidi kat yir eyledi
 Ya'ni kim kullar-ıçun yir eyledi*

*Her birin ismarladı pes bir kula
 Kim dura kul anda hûş kullık kula*

³ Detay için bk. Bayat, Fuzuli (2007), Türk Mitolojik Sistemi 1, İstanbul: Ötüken Neşriyat.; "Yedi İklimi İdare Eden Mitoloji", <https://kulturlesanat.wordpress.com/2016/05/13/yedi-iklimi-idare-eden-mitoloji/> Erişim Tarihi: 23.03. 2016.

⁴ Garîb-nâme'nin Yedinci Bölümü hakkında yapılan bir çalışma için bk. Kılıç Önal, 2018.

*Yedi kat gökde yedi yıldız kodı
Her birin yirli yirinde uz kodı (I/1: 529)*

- Allah, yedi iklim yaptı, yedi deniz yarattı. (I/2: 605).
- Yedi yıldızdan erkek, yedi iklimden de dışının yedi azası var edilmiştir. (I/2: 923)
Yedi yıldızdan erkek azaları, yedi iklimden dışı azaları yaratılmıştır. Yer altında yedi cehennem vardır, yedi organda da onun aynısı bulunmaktadır.
- Yedi meşhur kıta vardır, bunlara yedi gökte, yedi yıldız hükmeder. Bu yedi hüküm insandadır ve asılları yedi boy içinde, canda yer tutmuştur. 1 yıl 12 ayda dolaşan yedi gün vardır. Yedi gün, yedi renk, yedi tat, yedi ülkeyi kaplamıştır. Bunlar yedi kat vücutta da gizlidir. (I/2: 869-933)

- Allah; dokuz felek, yedi gök, yedi yer ve yedi yıldız yaratmıştır:

Nüh felek heft asüman heft derya (I/2: 911)

- Yedi gökte, yedi yıldız vardır, bunlar; Zuhal, Müşteri, Mirrih, Güneş, Zühre, Utarid, Kamer. (II/1: 335-337)

- Zuhal yedinci göktedir. (I/2: 953)
- Bütün canlar yedi yıldızın da üstünde felekü'l-bürûctan gelmiştir. (II/1: 475) (I/2: 703-819)

7.2. Vücut Organlarında “Yedi”

- 1 yıl 12 ayda dolaşan yedi gün vardır. Yedi gün, yedi renk, yedi tat, yedi ülkeyi kaplamıştır. Bunlar yedi kat vücudunda da gizlidir. (I/2: 925-933)

7.3. Sayı Formeli Olarak “Yedi”

- 3. Bâb'ın 7. Destân'ındaki “meyve bahçesi” kıssasında; padişah, yedi yıl beklemiş yedi yıl sonra bahçeyi açmıştır. Çünkü erginlik yılı yedidir. Yedinci bahçenin duvarları da yedi yılda yapılmıştır. (I/1: 319-323)
- “Allah o fırtınayı, üzerlerine yedi gece ve sekiz gün arka arkaya musallat etti.” (Hakka 69/7) ayetine atfen Ad kavminin başına gelenler kıssasında; yedi gün soğuk olmuş, rüzgâr esmiş, dağ-taş paramparça olmuştur. (I/2: 851)
- Leyla ile Mecnun, yedi yıl beraber ders okumuşlardır. (II/1: 157)
- Yaratılanların yedinci bölümü Kaf Dağı'nı ev edinen ve orada yaşayan cinlerdir. (II/1: 365)

7.4. Dinî/Tasavvufî/Ahlakî Unsurlarda "Yedi"

- Kur'an, Allah'ın sofrasıdır. Allah, bu sofrayı 124.000 peygambere mutfak yapmıştır, buradaki gönüller 7000 yıl kaynayıp piştikten sonra, yedi çeşit sofraya döşenmiştir. Sofranın başı Hz. Muhammed'tir. (I/2: 589) (II/2: 841)
- Yedi Mushaf, din dünyasından doğup ışık saçar. Mümini yedi gece günahlarından yedi Mushaf kurtarır.
- Allah'ın hükmünü tutan, yedi cehennemden uzaklaşır.
- İnsan yedi yönden kandile benzer; toprak, su, fitil, fitil demiri, yağ, ateş, ip. İnsan için vücut, toprağı; su, canı; fitil, gövdeyi; fitilin geçtiği demir, İslam'ın emirlerini; yağ, akıl; ateş, Allah aşkını; ip de Kur'an'ı ifade eder. (I/2: 981-985)
- Allah Âdemi yarattı, yedi kat cisim yarattı, yedi kat cisme yedi kat elbise giydirdi, bunlar; ilik, kemik, sinir tabakası, damar, kan, et, deri.
- Nefis, vücutta yedi menzili konak edinmiştir: ayakaltı, diz kapağı ile topuk arası, uyluk ile bel arası, göğüs ve sırt, dil, beyin, baş.
- Allah'a gitmeyi engelleyen yedi perde şunlardır; vücut, nefis, can, gönül, akıl, aşk, arzular. (I/2: 1093)
- Veliler yedi kıtaya hâkim olmuştur, Hızır da bunların komutanıdır. Bunların içinde yediler diye bilinen bir grup da vardır. Onlar, yedi iklimde de aynı adla anılır ve bilinirler:

*Bir ü üç ü biş ü yidi kırk kişi
Bunlaruñ vardur dahı üç yüz işi (II/1: 103)*

...
*Yidi şoldur kim bulardur Yidiler
Yidi iklimde bu adı didiler (II/1: 105)*

7.5. Günlük Yaşamda "Yedi"

- Yedi kattan meydana gelen insan vücudu için, yedi çeşit kumaştan elbise ve yedi kat yemek vardır.
- Yedi cins elbise vardır; pamuk (insanın ilk elbisesi ve mezara giderken son elbisesi), keten (bey elbisesidir), ibrişim (ipektir), hayvan tüyü (hırka, yünlü elbise ve sof bundandır, sufiler giyer), kürk (herkes giyebilir), demir elbise (savaşta giyilir), cennet elbisesi (müminler cennette giyecektir).
- Yedi çeşit yemek, yedi sofraya vardır; çerb (yağlı), tatlı, acı, ekşi yemekler ve turşular, sulu serin yemekler, sıcak yemekler, tuzlu ile acı arasında yemekler. (I/2: 999-1009)
- Âlemde değerli yedi nesne vardır; anne sütü, anne ile baba, göz, el, ayak, dil, kulak. (I/2: 1013-1017)

8. Sekiz

Sekiz, Budist inancına göre acıdan ve ızdıraptan kurtulmak için sekiz aşamalı yol “gerçek bilgi, iyi niyet, gerçek söz, gerçek hareket, namuslu kazanç, gerçek çaba, gerçek dikkat, gerçek dalmak/toparlamak” (Hazar-Şengönül, 2012: 8) şeklinde karşımıza çıkarken Türk inanç ve inanışlarında “sekiz cennet” sembolizmi ile de dikkat çekmektedir.

Garîb-nâme'nin 8. Bölümü'nde de sekiz olanlar anlatılmıştır: (II/1: 3)

8.1. Dinî/Tasavvufî/Ahlakî Unsurlarda “Sekiz”

- Allah bazı şeylere sekiz adını verdi, sekiz cennet bunlardan biridir. Allah, sekiz cenneti inananlara yurt kılmıştır. (I/1: 9-13)
- Sekiz cennet, ekin ambarıdır. (I/2: 767)
- Kubbetü's-sahra'nın kubbesi sekizgendir, sekiz köşede sekiz duvarı vardır, bu yönüyle burası sekiz cennete benzer. Sekiz duvarlı yapının dört kapısı bulunmaktadır, yer gök ehli burada ibadet eder. Her duvarda dışarıya açılan beş pencere vardır. Yapıda 40 sütun, 40 kemer vardır. (II/1: 25)
- Yerden biten nimetler sekiz süreçten geçer, bunlar; Allah'ın emri, melek, bulut, deniz, yağmur, su, toprak, mahsul. (II/1: 215-231)
- Aşkın âşık üzerindeki sekiz tesiri/alameti şunlardır: Âşığın bütün benzi sararır, uykusu gelmez, yeme-içmeden kesilir. Yerinde duramaz. Ağırbaşlılığını kaybeder. Adını dile düşürür. Her şeyi terk eder. Gece-gündüz sevgiliyi düşünür. (II/1: 109-127)
- Sekiz meşhur âşık ve maşuk vardır; yer-gök, ay-güneş, Yûsuf-Züleyha, Hz. Hatice-Hz. Muhammed, Leyla-Mecnûn, Gül-Bülbül, sade-fağmur damlası, ruh-beden. (II/1: 131-183)
- Sekiz sınıf zengin, sekiz ihsan ve mertebe, sekiz çeşit iş vardır. Bunlar, yere inmiş sekiz cennettir, bunlardan istifade edilmelidir; uzun ömürlü kimse, malıyla hayır yapan kimse, aklıyla hareket eden kimse, temiz soylu ve nefesine hâkim kimse, ilim ve bilim ehli kimse, bahtı açık kimse, kanaatkâr kimse, sıcakkanlı kimse. (II/1: 41-67)
- Hızır'ın sekiz kerameti vardır, bunlar şöyledir:
  1. Hızır, bazen göğe çıkar bazen yere iner. Çünkü Allah ona yeri, göğü, denizi ve karayı ev yapmıştır. Yürür mü uçar mı, ne yer ne içer kimse bilmez. Mekânsız ve makamsızdır. Aksakallı, ak saçlı, yeşil elbiseli, boz atlıdır. Bazen kuş olarak görülür. Hem peygamber hem veli olup iyilik için gönderilmiştir.
  2. Cuma günü camilerde hazır olur ve Cuma namazını insanlarla beraber kılar.
  3. Allah ona âb-ı hayâtı vermiştir, böylece ebedî diriliğe kavuşmuştur.
  4. Kendisine ilahi bir ilim verilmiştir.
  5. Zamandan ve mekândan geçerek istediği yere ulaşabilir.

6. Bütün milletlerin dilini ve hallerini bilir. Kavimlerin hepsi onu kabul eder. İnsanoğlu içinde onu inkâr eden yoktur, kıyamete kadar da gelmeyecektir.

7. Onun baktığı kimse, hemen aşağılardan yükseklere çıkararak değer kazanır, insanlar arasında şöhretli olur.

8. Görünmeyen velilerin hepsi gece gündüz Hızır'ın emrindedir. Bu veliler ordusu 7 kıtaya hâkim olup 1, 3, 5, 7, 40 şeklinde bölünmüşlerdir. Ayrıca bunların 300 arkadaşı vardır. 300'ü halk arasındadır ama insanlar onu anlamazlar. 40 kişiyi kimse göremez. 7'ler 7 kıtadadırlar, 5'ler gizlidir, 5'i de ayrı iş yaparlar. 3'ler saç ayağı gibidir. Işık bu üçünün üzerindedir, o ışık "kutub" denen kimsedir. (II/1: 73-107)

8.2. Günlük Yaşamda "Sekiz"

- Madenî gümüşün sekiz işleminden geçmesi gerekir, sırası şöyledir; padişah'tan izin alınır, cevheri yer altından çıkaracak hünerli biri bulunur, toprak kazılır, madenin özü çıkarılır, bu öz fırın/ocağa konur, topraktan ayırmak için ateşe tutulur, kurşun ilave edilir, darp ile üzeri işlenir. (II/1: 187)

9. "Dokuz (Tokuz, Nüh)" Sayısı

Eski Türk inançlarında "dokuz" kutsal ve önemli bir sayı olarak görülmüştür. Destanlarda, Orhun Abidelerinde, Dede Korkut hikâyelerinde (Hazar-Şengönül 2012: 9) sıklıkla kullanılan dokuz sayısına, doğu mitolojisinde göğün dokuz kat olması yönüyle rastlanmaktadır (Altunay 2017: 1). Garîb-nâme'de de bu inancın yansımaları ve dokuzla ilgili çeşitli tasnifler 9. Bâb'da karşımıza çıkmaktadır.

9.1. Yaratılış/Mitoloji/Tabiat İle İlgili Unsurlarda "Dokuz"

- Dokuz felek (nüh felek) ve yedi gök (heft asüman) yaratılmıştır. (I/2: 703, 869, 911) (II/1: 315-321) (II/1: 483)
- İnsan, dokuz nefisli olarak yaratılmıştır. (II/2: 579)
- Allah, insanları üç grup ve dokuz bölük halinde yaratmıştır.
  1. Üst İnsanlar/Peygamberler:
    - Kendisine kitap inen, vahiy gelen ve düş gören peygamberler
    - Rüya gören ve vahiy alan peygamberler
    - Vahiy ve kitap gelmeyen, rüya ile bazı şeylerin bildirildiği peygamberler
  2. Orta İnsanlar/ Evliya ve Erenler:
    - Veliler
    - Hikmet sahibi kimseler
    - Âlimler
  3. Alt insanlar:
    - Müminler
    - Münafıklar

- Kâfirler (II/1: 379)

- Allah, var olan her şeyi dokuz halayık olarak dokuz tabakadan ve dokuz felekten yaratmıştır. Bunlar; madenler, bitkiler, hayvan, insan, melek, şeytan, cinler⁵, periler⁶, gaipteke varlıklar⁷. (II/1: 349, 373)
- Dokuz felek şunlardır; 9. Kat, Arş (en üsttedir); 8. Kat, Felekü'l-bürûc; 7. Kat: Zuhal, 6. Kat: Müşteri, 5. Merih, 4. Güneş, 3. Zühre, 2. Utarid, 1. Ay.
- Cenin anne karnında dokuz ay kalır ve anne karnındaki bebek dokuz feleğin etkisi altındadır. Allah her feleği bebek için memur etmiştir. Her bir felek, bebeğe kendi temsil ettiği şeyi öğretir. Hangi feleğin tesiri çok olursa kişilik de ona göre şekillenir.
  1. Ay: Çabukluk ve değişkenliği temsil eder.
  2. Utarit: Sanatı ve hüneri temsil eder.
  3. Zühre: Zevk ve nefsi temsil eder.
  4. Güneş: Şöhret ve liderliği temsil eder.
  5. Merih: Askerlik ve yiğitliği temsil eder.
  6. Müşteri: Alışverişi ve akli temsil eder.
  7. Zuhal: Çirkinliği ve isteksizliği temsil eder.
  8. Felekü'l-bürûc: Ruhların doğduğu ve ölünce toplandıkları yeri ifade eder.
  9. Arş: Hayır ve şerrin kaynağı olan ilk ve son yeri ifade eder. (II/1: 463-481)

9.2. Dinî/Tasavvufi/Ahlaki Unsurlarda “Dokuz”

- İnsanın dokuz felekteki dokuz perdeden geçmesini sağlayan şunlardır; istek, aşk, gurbet, kurbet, hayret, vuslat, istiğna, fena, vahdet. (II/1: 431)
- Hz. Muhammed, Mirac hadisesinde dokuz gökten geçmiştir, bu göklerde karşılaştığı melekler ve haller şunlardır:
  1. Gök: Melekler kıyamdadır.
  2. Gök: Melekler rükûdadır.
  3. Gök: Melekler secdededir.
  4. Gök: Melekler tahiyattadır.
  5. Gök: Melekler, zikir ve tespih halindedir.

⁵ Âşık Paşa, cinlerin Kaf dağında yaşadıklarını söylemektedir.

⁶ Âşık Paşa periler için şu bilgileri vermektedir; onların bulunmadığı yer yoktur. Yerin altında dolaşırlar. Makamları yerdedir. Havadan yaratılmışlardır. Ayakaltında dolaşırlar. Ören yerlerinde bulunurlar, peri olmalarına rağmen huyları yabaniydir. Güzellik yönüyle eşsizdirler bunları görenler kendinden geçer. İnsanlarla evlenenleri vardır, karşılıklı sevebilirler. Kâfir ve mümin olanı vardır. Kötü tabiatlı ve çirkinini de çoktur. İnsanlar bunları görünce korkar. Güzellikleri çabuk geçer. Ne tam sevgilidirler ne de tam âşık.

⁷ Âşık Paşa, gaiptekiler için şunları söyler: Gayb âleminde gezen, göze görünmeyen ve durumunu kendilerinden başkalarının bilmediği insanlar, doğuya batıya ulaşırlar, dağları bir anda aşarlar, hangi varlığa bakarlarsa atom ve molekülüne kadar görürler. Nerede oldukları bilinmez ancak istediğin zaman yanında buluverirsin. Uçarlar fakat kanatları yoktur. Kimseye görünmeden deniz geçerler. Hiçbir varlıktan korkmazlar. Ne yiyip ne içtikleri bilinmez, Allah'a bağlıdırlar.

6. Gök: Melekler, dua halindedir.
7. Gök: Melekler, tefekkür içinde, ibretlere dalar.
8. Gök: Melekler, mest ve hayrandırlar.
9. Gök: Melekler, iradelerini yitirmiş ve kendilerini Allah'a teslim etmişlerdir.

(II/2: 489)

- Söz ve hal, dokuz kat gökten iner, dokuz menzilden geçer, bunlar; akıl, can, gönül, nefis, sırt, kol, el, parmak, kalem. (II/2: 525-527)
- Hz. Muhammed'in nurundan dokuz felek, arş, kürsi, yer, gök, insan, melek yaratılmıştır. (II/1: 311)

9.3. Gündelik Yaşamda "Dokuz"

- Değirmende buğday öğütüp un yapmak için dokuz nesne gerekir: çark, iğ, taş, su, yer taşı, oluk, buğday, sepet, çakıldak. (II/1: 405-407)
- Alplerin (yiğitlerin) dokuz aleti vardır, mal ve mülklerini bunlarla korurlar; cesaret, kuvvet, gayret, at, zırh, ok ve yay, kılıç, süngü, arkadaş. (II/2: 549)
- Erenlerin (din yiğitlerinin) dokuz silahı vardır; velilik, nefsi yıkmak, kifayet, aşk, tevekkül, şeriat, ilim, himmet, dost. (II/2: 549)

10. "On (Aşer)" Sayısı

"On", hemen her kültürde tamlığı ve mükemmelliği temsil etmektedir. Musa'ya gelen on emrin de bu sembolizmle alakası olduğu düşünülmektedir.

Âşık Paşa, Garîb-nâme'yi de bir tamlık ifadesi olarak 10 Bâb, 10 Destân halinde tertip etmiştir. Buna gerekçe olarak da âlemdeki her şeyin bu kitapta bulunmasını göstermiştir. Her bölümde garip ve şaşılacak hikâyeler olduğunu söyleyen Âşık Paşa, 10 bölüm ve her bölümdeki 10 makamın aşk bölümünde son bulduğunu, aşkın her şeyin sonu yani kemal noktası olduğunu söylemiştir (II/2: 737-739). Ayrıca 10. Bölümün 19. Kıssası'nda kitabın bitişi anlatırken önceki âlimlerin hesap ilminin temelinin 10 üzerine kurduklarını ifade etmiş, her şeyin 10'da tamamlandığını söylemiştir. (I/1: 9) (II/2: 707) (II/2: 925)

Biri bir bir saysañ on kez on olur

Yüz olur ol on kim on kez on olur

...

On kez on destân gelüpdür nazm-ıla

Şerhü takrîr ü beyân kıldan kıla (II/2: 951-953)

10.1. Ölçü Birimi Olarak "On"

- Allah der ki, kim benden yana gelirse onun birine on veririm. (II/2: 945)
- Yine Allah der ki; bire on, ona yüz, yüze bin veririm (II/2: 945)

- Mahsulün onda birini fakire verersen, dokuzu sana kalır.

10.2. Yaratılış/Mitoloji/Tabiat İle ilgili Unsurlarda "On"

- Anne karnındaki cenine dört ay on gün sonra can gelir, o on gün, ruhun tamam olmasını sağlar. (I/2: 915)
- Anne karnında çocuk, dokuz ay on gün kalır. O on gün bedenini de tamamlanmasını sağlar. (II/1: 481)
- Çocuk doğduktan sonra Utarit on yıl boyunca o çocuğa bilgi öğretir. (I/2: 917)

10.3. Dini/Tasavvufi/Ahlaki Unsurlarda "On"

- Cennetle müjdelenen (aşere-i mübeşşere) on kişi vardır. (II/2: 947)
- İnsana verilmiş on şey vardır, insan bunlarla üstün tutulur; akıl, fazilet, kuvvet, saltanat, soy temizliği, sevinç, zenginlik, fakirlik, tevazu, çalışkanlık. (II/2: 647-677)
- Allah on şeyi on nesneyle harekete getirir, on kişiyi on kötü huyundan ötürü huzurundan kovar. Allah'ın sevmediği on işi işleyen on kişi şunlardır; cimri zengin, boşboğaz yoksul, açgözlü kişi, hayâsız kadın, öfkeli hükümdar, korkak asker, kibirli abid, günahkâr ihtiyar, riyakâr hayır sahibi, salih bilinen yalancı kişi. (II/2: 679-703)
- Müminin on çeşit dostu vardır: Allah, Hz. Muhammed, dört büyük imam, veliler, âlimler, hocalar/şeyhler, Hak yolundaki dostlar, baba ve anne, sanat öğretene ve hüner gösteren usta, adaletli padişah. (II/2: 769)
- İnsanın vücudunda on çeşit haslet vardır, insan olmanın gereği bunlardır. Bunlar olmasa insanın hayvandan farkı yoktur; tefekkür, ibret ve hikmet nazarı, sahip olduklarını güzelleştirmek, alçak gönüllük, manayı öğrenip anlatmak, tedbir, tövbe, yanlış ile doğruyu ayırmak, Allah'a yakınlık, Allah'a vuslatı düşünmek. (II/2: 807-811)
- Allah dünyaya on kıymetli nesne gönderdi, bu on nesneye sahip çıkan iki dünyada mesut olur: Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed, saltanat, akıl, Allah'tan haber veren ilim, can, gönül, aşk, ölü nefis, yıldızlar (7 gökteki 7 yıldız). (II/2: 837-839)
- Allah, Kur'an'da sevdiklerini on defa övmüş, dostlarını on kez methetmiş, düşmanlarını da on kere yermiştir. Allah'ın sevdiği on grup şunlardır; tövbe eden erkek ve kadınlar, ibadet eden erkek ve kadınlar, rükûda eğilmiş erkek ve kadınlar, secdede eğilmiş erkek ve kadınlar, Hak'tan gelene razı olan erkek ve kadınlar, Allah'ın emrini yerine getirmek için yola çıkan erkek ve kadınlar, Allah'ın emirlerinin yapılması gerektiğini söyleyen erkek ve kadınlar, Allah'ın yasaklarına uyan erkek ve kadınlar, İslam'ın değiştirilmesine engel olan erkek ve kadınlar, başına her ne gelirse müjde ve sevinç ile karşılayan erkek ve kadınlar.
- Allah'ın övdüğü on dostu şunlardır; Müslüman kadın ve erkekler, ihlaslı kadın ve erkekler, ibadet halinde iken can veren kadın ve erkekler, sadık olan kadın ve erkekler,

sabır üzere ölen kadın ve erkekler, Allah'tan korkan ve böyle ölen kadın ve erkekler, sadaka veren kadın ve erkekler, oruç tutan kadın ve erkekler, kötülüklerden kendini koruyan kadın ve erkekler, Allah'ı anan ve O'nu anarken göçen kadın ve erkekler. (II/2: 939)

- Allah'ın yerdiği on kişi şunlardır;
  1. Külle hallâf: Her şeye yemin edenler.
  2. Mehîn: Ahmak kişiler.
  3. Hemmâz: Bire beş katarak söyleyenler.
  4. Meşşâ': Gece boyunca kötülük yapanlar.
  5. Nemîm: Koğuculuk yapanlar.
  6. Mennâ: İnsanların iyilik yapmasına engel olanlar.
  7. Mu'ted: Ölçsüz insanlar.
  8. Esîm: Günahattan ayrılmayanlar.
  9. 'Utüll: Çirkin huylu, kaba saba, kırıcı kimseler. (II/2: 941)

11. "On İki" Sayısı

- Yıl, 12 aydır. (I/1: 283) (I/1: 457) (I/1: 491) (I/1: 517) (I/2: 601) (I/2: 609) (I/2: 933) (I/2: 941) (II/1: 67) (II/1: 353) (II/1: 469) (II/2: 661) (II/2: 665) (II/2: 801) (II/2: 869).

12. "On Dört" Sayısı

- 14 yaşın erkek için erginlik yaşı olduğu ve bu yaşta nefsin harekete geçtiği anlatılmıştır. (I/2: 1069)

13. "Yirmi (Yigirmi)" Sayısı

- 80 yıllık ömür, dört mevsim gibi 20 yıllık bölümlere ayrılmıştır. Her yirmi yıl bahar, yaz, güz, kış gibidir. (I/1: 417-419)

14. "Yirmi İki (Yigirmi İki) Sayısı

- 22 yaşında nefis, vücuda tamamen hâkim olur. (I/2: 1071)

15. "Otuz/ Otuz Bin" Sayısı

- 30 oğlu olan padişah, oğullarına vasiyet eder. Her biri bir ok alıp gelir. Herkes okunu kırar. Bir daha 30 ok getirirler, padişah onları alır. Bir daha 30 ok getirirler, 30 oku da birbirine sıkıca bağlar; bu kez kırın der fakat kimse kıramaz. Böylelikle padişah, bu bölümde ölümünden sonra 30 oğlunun birlik olması mesajını vermiştir. (I/1: 129-135)
- Suçumuzun bağışlanması için 30 gün oruç vardır. (II/2: 775, 785)
- Aklın yaşı 30.000 yılı aşar. (II/1: 259)

16. "Kırk/Kırk Bin" Sayısı

Yüklendiği anlamlarla birlikte kullanılan ve taşıdığı çeşitli değerleri mitolojik önemlerden ve kutsal dinlerden alan kırk, hazırlama ve tamamlama sayısı göreviyle karşımıza çıktığı gibi aynı zamanda çokluk bildirme ifadesi olarak da kullanılmıştır (Güvenç 2009: 95). İslamiyet'le birlikte "kırk" sayısının deyimlerden atasözlerine kadar dil ve kültür öğelerinde pek çok yansımaları görülmektedir.

16.1. Yaşın "40" olması

- Yiyip-içme, sevinç, neşe gibi duygular için 40 yaş, bir durak olur. (I/1, 419-421)
- 40 yaşına kadar vücuttaki her şey uyumlu çalışır. (I/1: 505)
- Yiğitlik 40 yaşına kadardır. (I/2: 1073)

16.2. Anlatı Formeli Olarak "40/40.000"

- Allah, Nuh Peygamber'in duasını kabul edince tufan çıktı, tufan dağları dereleri aşarak 40 arşın yükseldi, âlem dümdüz oldu, su 40 gün kaldı. (I/2: 829)
- Sultanın sarayını yapmak için 40.000 işçi toplandı. (I/1: 323)
- Hz. Musa, Belam'ın üzerine 40.000 askerle gitti. (I/2: 855)

16.3. Dinî Unsurlar

- Kubbetü's-sahra'nın duvarlarında 40 pencere vardır. Yapı 40 sütunlu ve 40 kemerlidir. (II/1: 27)
- Erenler içinde 40'lar da vardır ki bu 40'ı halk göremez. (II/1: 103-105)
- Musa Peygamber, 40 yıl Tih Çölü'nde dolaştı, çocuklar büyüdü gençler ihtiyarladı (I/2, 859, 8). Buna karşın Hz. Musa, 30+10 gün yani 40 gün oruçla Allah ile sözleşme yaptı. (A'raf 7/142). (II/2, 945, 1)

17. "Altmış" Sayısı

- 40 yaşından 60 yaşına kadar nefsin makamı dil, kulak ve gözdür, 60'tan sonra insan, kaygı ve karışıklığa başlar ve onda mutluluk azalır, gam artar. (I/1: 419-421) (I/2: 1075-1077)

18. "Yetmiş (Yitmiş)" Sayısı

- Ahirette kişinin mevkii ve derecesi bu dünyanın 70 katı değerinde olacaktır. (I/2: 555)
- Cennetteki köşkler, bu dünyadakilerin 70 katı büyüklüğündedir. (II/1: 9)

19. "Yetmiş İki" Sayısı

- Hz. Muhammed ümmetinin 72 fırkaya bölünecek olması hususu ve/veya insanların 72 millete ayrıldığı inanaşına atfen (Tan, 1995: 337), Garîb-nâme'de de "72 Millet" tabirine rastlanmaktadır:

*Yitmiş iki milletüñ maksûdı ol
Matlub u ma'sûkı vü ma'bûdı ol (I/1: 149)*

20. "Doksan/Doksan Bin" Sayısı

- İnsan 90 yaşından sonra bunar. (I/1: 409)
- Surla dolu 90.000 kelime vardır. (II/1: 31)

21. "Yüz/ Yüz Bin" Sayısı

Garîb-nâme'de sayısız insan, sayısız zorluk gibi çoğunluklar tarif edilirken 100 ve 100.000 sayıları kullanılmıştır. (I/1: 75)

- Kişi, 40 yaşına kadar 100 kişi gücündedir. (I/2: 1071)
- Bütün âlemlerde 100.000'lerce gizli mülk vardır (I/1: 23)
- Şükür, günde 100.000 kere insana borçtur. (I/1: 39)

22. "Üç Yüz" Sayısı

- Erenlerin içinde 300'ler denilen bir grup vardır:

*Halk içinde tağılupdur üç yüzi
Taşı halkuñ bunlaruñdur iç yüzi (II/1: 105)*

23. "Üç Yüz Altmış" Sayısı

- Yıl görünürde 360 gündür ama her gelen gün birbirine benzer. (I/1: 149)

24. "Dört Yüz Kırk/ Dört Yüz Kırk Dört" Sayısı

- Âşık Paşa, Garîb-nâme'nin bir yerinde 444 veli olduğunu (I/1: 71), bir yerinde de 440 veli olduğunu söylemektedir: (I/1: 181)

*Yüz biñ ü yigirmi dört biñ enbiya
Dörd yüz ol kırk dörd tabakât-ı evliya (I/1: 71)*

25. "Bin" Sayısı

- Miktarının çokluğu ifade edilirken sayısız anlamını karşılamak için kullanılmıştır. (II/2: 961)
- Fil sahiplerinin ordusu binden fazla idi. (I/2: 861, 863)

26. "On Sekiz Bin" Sayısı

- Bu sayı da 18.000 âlem yaratıldığına işaret ile konu edilmiştir. (II/1: 447)

27. “Yüz Yirmi Dört Bin (Yüz Biñ Ü Yigirmi Dört Biñ)” Sayısı

- Garîb-nâme’de ilgili hadis-i şerife atfen peygamberlerin sayısı 124.000 olarak ifade edilmiştir. (I/2: 587)

*Çün diledi Hağ bu hõnu muṭlakâ
Düzdi yüz yigirmi dört biñ maṭbaḥa*

SONUÇ

Hemen her kültür ve medeniyette anlamlı ve ayrıcalıklı yerleri bulunan sayılar, Türk kültüründe de “yaratılış mitleri, Şamanizm, İsrailiyyat, Kabala ve ebced” gibi inanç ve inanış sistemlerindeki sayı sembolizminden izler taşımakta olup özel ve derin manaları havidir.

Sayılar, motif veya formel olarak medeniyet tarihimizde daha çok sözlü kültür ürünlerinde; destan, masal, hikaye gibi Türk halk edebiyatı anlatılarında karşımıza çıkmaktadır. Ancak sayılarla ilgili birtakım inanç ve inanışlar klasik Türk edebiyatı sahasında verilen eserlerde de varlık göstermektedir. Bu eserlerin ilgi çekici örneklerinden biri de sayıların çeşitli inanç ve inanışların tasvir ve tasnifinde kullanıldığı Garîb-nâme’dir. Hem İslam öncesi hem de İslam sonrası esinlenme ve birikimlere dikkat çeken Garîb-nâme’de, bilhassa İbni Arabî’nin “Allah’ın evrendeki varlıkları sayıların ölçüsüyle yarattığı” (Yücel 2011: 37; Demirli 2007: 219; Küçük 2009: 380) şeklindeki yaklaşımına benzer bir yaklaşımla Âşık Paşa, mefhumlara ve mevcudata hikmet nazarıyla bakmış, tefekkürünün neticelerini sayılarla izah etmiştir. Fakat yalnızca bilinen sayı sembolleri üzerinde durmamış ahlaki birtakım meselelerde de kendince sayısal sınıflamalar yapmıştır.

“1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9,10, 12, 20, 22, 30, 40, 60, 70, 72, 80, 90, 100, 300, 360, 440, 444, 1.000, 18.000, 30.000, 40.000, 90.000, 100.000, 124.000” sayılarının gerçek ve sembolik değerlerinin bulunduğu eserde Âşık Paşa’nın en çok zikrettiği ve detaylandığı sayı; 7 ve 9’dur. Bu iki sayıdan 7’nin İslami kültürde ve 9’un ise Türk mit ve destanlarında sık görüldüğü bilinmektedir.

Âşık Paşa’nın, inanç ve düşünce dünyasındaki birtakım “gariplikleri/derinlikleri” de paylaştığı Garîb-nâme; dinî, tasavvufî ve ahlaki yapısının yanında siyasi, sosyal ve kültürel cephesiyle de dikkat çekmektedir. Bilhassa; Âşık Paşa’nın birlik-beraberlik için “bir” sayısı üzerinden temsiller anlatması; halk inanışlarında “üçler”, “yediler”, “kırklar” diye bilinen veliler ordusu içinde “birler, beşler” grubunu da sayarak haklarında bilgi vermesi; Hızır, cin, peri hakkında aktardığı tafsilat, yemek, silah, tarım, gümüşçülük ve değirmencilik gibi günlük hayata dair malumat, Garîb-nâme’yi sosyal hayat için de özgün bir başvuru kaynağı kılmaktadır. Bu bakımdan ilk Türkçe İslami eserler döneminin bir ürünü sayılabilecek olan Garîb-nâme’de el değmemiş

kültürel malzemeyi, kayda değer inanç/inanış unsurlarını, klasik Türk edebiyatındaki mazmun, motif ve formellerin çıkış serüvenini izlemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- ALTUNAY, Erhan (2017), "Sayıların Sembolizmi", <http://www.hermetics.org/Sayilar.html>, (Erişim Tarihi: 12.04.2017, 23:09).
- ARTUN, Erman (2017), "Türklerde İslamiyet Öncesi İnanç Sistemleri-Öğretiler-Dinler", http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_inanc_sistemleri.pdf, (Erişim Tarihi: 12.07.2017).
- AYSAL, Mustafa (2014), *Garîbnâme'deki Ad ve Sıfatların Tematik İncelenmesi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- BAYAT, Fuzuli (2007), *Türk Mitolojik Sistemi*, 1. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- BOZKURT, Kenan ve Hacer Bozkurt (2012), "Sayıların Gizemli Dünyası: Kültür ve Edebiyatta Sayı Sembolizmi", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi* C. I. S. 1: 717-728.
- DEMİRLİ, Ekrem (2007), *Muhyiddin İbn Arabî, Fütuhât-ı Mekkiyye*, C. 1. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- ERGIN, Muharrem (2005), *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- ERGIN, Muharrem (2018), *Orhun Abideleri*, Hisar, 2003. <https://www.altayli.net/wp-content/uploads/2016/06/ORHUN-%C3%82B%C4%B0DELER%C4%B0.pdf> Erişim Tarihi: 15.05.2018, 23.30.
- KÜVENÇ, Ahmet Özgür (2009), "Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 41: 85-97.
- HAZAR, Mehmet ve Mehmet ŞENGÖNÜL (2012), "Türk Kültüründe Sıfırdan Dokuza Kadar Sayı Adları Ve Matematik Değerleri", *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, 17: 141-158.
- İFRAH, Georges. (1999), *Sayıların Evrensel Tarihi I Bir Gölgenin Peşinde*. Ankara: Tübitak Yayınları.
- KAFESOĞLU, İbrahim (1984), *Türk Millî Kültürü*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- KILIÇ ÖNAL, Sevda (2018), "Yedi Sayısının Kültürel Arkaplanı Çerçevesinde Garîbnâme Mesnevisi'nin Yedinci Bölümü Üzerine Bir İnceleme". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. S. 86. s. 111-132.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad. (1965), "Âşık Paşa". *MEB İslam Ansiklopedisi*. C. 1. Milli Eğitim Basımevi.
- KÜÇÜK, Osman Nuri (2009), "İbnü'l Arabî Düşüncesinde Varlığın Tasavvufi Yorumunun Sayı Metafiziğine Uzanan Yansımaları", *Tasavvuf İbn'ül Arabî Özel Sayısı- II* 23: 373-411.
- SCHIMMEL, Annemarie (1998), *Sayıların Gizemi* (Çev. Mustafa Küpüşoğlu). İstanbul: Kabaıcı Yayınları.
- TAN, Nail (1995), "Yunus Emre ve 72 Millet Kavramı", Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları Kongre Ve Sempozyum Bildirileri Dizisi: 2. S. 69: 337-344.
- TURAN, Şerafettin (1994), *Türk Kültür Tarihi*, Ankara: Bilgi Yayınları.
- YAVUZ, A. Fikri (2002), *Kur'ân-ı Kerim ve Meâl-i Âlisi*, İstanbul: Sönmez Yayınları.
- YAVUZ, Kemal (2009), *Âşık Paşa Garîb-nâme*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

YAZARI BİLİNMIYOR (2016), “Yedi İklimi İdare Eden Mitoloji”.
<https://kulturlesanat.wordpress.com/2016/05/13/yedi-iklimi-idare-eden-mitoloji/> (Erişim Tarihi: 23.03. 2016, 20.34)

YÜCEL, Ümmühan (2011), *Türk Halk İnanışlarında Sayılar*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.